

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ajda Novak

**Sodobna univerza – med javno akademsko ustanovo in tržno
korporacijo**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ajda Novak

Mentor: izr. prof. dr. Anton Kramberger

**Sodobna univerza – med javno akademsko ustanovo in tržno
korporacijo**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

*Zahvalo posvečam mentorju, **prof. dr. Krambergerju**, za mentorstvo, spodbujanje, pomoč in nesebično deljenje študijskega znanja in življenjskih modrosti, s katerimi sem po zaključenem študiju stopničko bližje življenjski izpopolnitvi. Iz srca hvala.*

*Hvala **mama, Vojka, Edo in Inge** za radodarno finančno pomoč in podporo skozi vsa štiri leta študija.*

*Hvala **Tatjana in nona** za vso Svetlobno podporo pri odkrivanju višjega/pravega smisla življenja in prepoznavanju sebe v celoti.*

*In hvala tebi **Duša** za potrpežljivost in deljenje vsakdanjih lepot življenja z menoj.*

Sodobna univerza – med javno akademsko ustanovo in tržno korporacijo

V zadnjih desetletjih smo priča vedno večjemu polemiziranju o odnosu med univerzo in tržno korporacijo. Poglobljeno se sprašujemo o položaju, vplivu, ciljih in namenih univerze ter tudi vrednotah, ki naj bi se glede na zgodovino spremenile. Sodelovanje dveh, navidez popolnoma drugačnih institucij, predstavlja pereč problem družbe, zlasti zaradi načina delovanja. Univerze naj bi delovale v javnem interesu in za družbeno dobro, medtem, ko so tržne korporacije usmerjene v delovanje za zasebno dobro. Skozi zgodovinski pregled v diplomskem delu prikazujem spreminjanje obeh institucij skozi čas in predstavljam glavne razloge za spreminjanje, ki sta ga ti instituciji doživeli. Dotaknem se tako nastanka univerz in korporacij ter tudi glavnih razlik, zaradi katerih naj bi se danes razhajali. Glavno vprašanje, ki se pojavi ob raziskovanju in analiziranju pa je ravno to, ali sta ti dve instituciji danes res tako različni, kot se mogoče na prvi pogled zdi? Odgovore pa tudi dileme predstavim skozi diplomsko delo, katerega glavni namen je razširitev in bolj poglobljeno razumevanje tega zanimivega odnosa.

Ključne besede: univerza, tržna korporacija, akademska kultura, poslovna kultura, menedžerizem.

Modern university – between a public academic institution and a market corporation

In the last decades, we are witnessing an increased polemic concerning the relationship between the university and the market corporation. We are contemplating the status, influence, goals and purposes of the university, as well as its values that are supposed to change through history. The cooperation between two seemingly completely different institutions is a topical issue in our society, especially due to the way these two institutions operate. Universities are to act in the public interest and for the good of the society, while on the other hand market corporations are focused towards private gains. In this diploma thesis, I present a historic overview that illustrates the transformation of both institutions through time and the reasons for this transformation. I touch upon both the reasons for the emergence of universities and corporations, and the main differences that nowadays set them apart. The main question that arises out of research and analysis is if these two institutions today really are as different as it seems. The main goal of this diploma thesis is to expand and deepen the understanding of the interesting relationship between these two institutions as well as to present the answers and dilemmas to this question.

Keywords: university, market corporation, academic culture, business culture, managerialism.

Kazalo vsebine

1	Uvod in raziskovalna vprašanja	6
2	Razvoj pojma univerza	7
3	Razvoj pojma korporacija	10
4	Od srednjeveške univerze kot korporacije do novoveške univerze – in nazaj?	13
5	Pojav menedžerizma in njegovi pristopi.....	16
6	Ločitev univerze in tržne korporacije	18
6.1	Spremembe na univerzah.....	18
6.1	Spremembe v (tržnih) korporacijah	19
7	Razlika med akademsko in poslovno kulturo	20
7.1	Značilnosti akademske kulture.....	20
7.2	Značilnosti poslovne kulture	22
8	Sodobni faktorji zblževanja in razhajanja univerz in korporacij: današnje razumevanje obeh pojmov in vzroki za razlike	24
8.1	Univerza njeni deležniki in odnos do njih	24
8.2	(Tržna, multinacionalna) Korporacija, njeni deležniki in odnos do njih	29
9	Glavne ugotovitve (glede na raziskovalna vprašanja)	31
10	Zaključek – sklepi in predlogi	33
11	Literatura.....	35
	Priloga A: Geopolitične razmere v času nastanka univerz.....	39

Kazalo shem

Shema 4.1:	Shema akterjev potrebnih za zagotavljanje avtonomije univerz.....	16
Shema 8.1:	Shema univerze in njenih glavnih deležnikov	25
Shema 8.2:	Shema korporacij in njenih glavnih deležnikov	30

1 Uvod in raziskovalna vprašanja

V diplomskem delu se bom ukvarjala z odnosom korporacij in univerz v današnjem času. Glavno raziskovalno vprašanje bo: ali morajo biti danes univerze res ločene od tržnih korporacij in zakaj? Temo diplomske naloge sem izbrala zaradi zanimivosti teme v današnjem merilu in interesa glede vprašanja, kaj lahko od obeh institucij pričakujemo v prihodnje. Prav tako me je zanimalo, kako so se univerze sploh razvile, kaj sta oba pojma pomenila včasih ter kakšen odnos sta instituciji ustvarili med seboj.

Postavila sem si štiri raziskovalna vprašanja oziroma domneve:

- univerza je nastala kot srednjeveška korporacija, a v toku časa se je ta prizvok izgubil;
- pojem novoveška korporacija ima negativni tržni prizvok;
- zaradi upada javnih virov v novejšem času, naj bi univerza segala po drugih, tudi tržnih virih, s tem pa naj bi postajala tudi (tržna) korporacija, kar deluje kot nekaj slabšalnega;
- alternativa: akademska sfera bi morala ostati popolnoma ločena od podjetniške sfere, ker je cena (glede interesne pristranskosti plačanega raziskovanja namesto interesne nevtralnosti) pri prehodu v korporacijo previsoka,

ki jih bom na koncu naloge potrdila, zavrgla, bolje razložila in kritično ovrednotila.

Če imajo (tržne) korporacije danes v lasti nepredstavljivo količino finančnih sredstev, univerze pa na drugi strani potrebujejo stabilen vir financiranja za svoje delovanje, se pričakovano začne porajati vprašanje o morebitnem sodelovanju dveh, danes precej različnih institucij, ki imata cilje na različnih bregovih (humanističnih prizadevanj). Korporacije imajo finančna sredstva, univerze pa znanje oziroma zalogo vedenja, ki je potrebno za nadaljnji razvoj in širjenje korporacijskih imperijev.

Kaj lahko pričakujemo v prihodnosti?

2 Razvoj pojma univerza

»Universities are not here to be mediums for the coercion of other people, they're here to be mediums for the free exchange of ideas« (Giamatti 2017).

Za začetek je potrebno pojasniti, kaj pojem univerza iz terminološkega vidika sploh pomeni. Pojem ima latinski izvor, saj je bila latinščina, takrat ko so prve univerze nastajale, tudi glavno sredstvo sporazumevanja, in v krajši obliki pomeni skupnost učiteljev in učenjakov. Pomen je tesno povezan z razlago Platonove akademije iz antične Grčije. Na tem mestu je potrebno omeniti povezavo med pojmom univerza in akademija, saj se skozi zgodovino oba pojma večkrat pojavljata povezano, ampak v resnici označujeta drugačne institucije oziroma izobraževalne ustanove. Univerzo danes povezujemo z razlago o evropski tradiciji visokih (katedralskih) šol, ki pa ne izpušča tudi pomembne neevropske zgodovine na tem področju (Agencija za raziskovanje RS, 2017).

Univerze, kakršne poznamo danes, so nastale po zgledu oziroma iz takratnih cehovskih organizacij, ki so med drugimi poskrbele za korenito spremembo ekonomske in socialne strukture evropske srednjeveške družbe. Ustvarile so mestno okolje, ki je bilo primerno za razvoj izobražencev (kasneje intelektualcev), katerih glavna naloga je bila na začetku prevajanje različnih antičnih besedil. Da je postalo prevajanje tako pomembno, je poskrbel nenehen tesen stik med antično in srednjeveško grško in srednjeveško arabsko kulturo, ki je obsegal tako kulturno menjavo kot tudi razvoj mestne infrastrukture. Na križišču menjave različnih dobrin je tako arabščina predstavljala pomembno vmesno vlogo pri posredovanju antičnega znanja in pri sporazumevanju (Kramberger 2009, 21).

Razlag o pojavu prve univerze je več. Glavno odstopanje je zlasti v tem, da so se zgodnje izobraževalne ustanove, kasneje poimenovane univerze, skozi prostor in čas precej spreminjale. Zato nekateri omenjajo, da je Akademija, ki je nastala pod okriljem Platona še v antični Grčiji, v bistvu že prva univerza oziroma prvi temelj za nastanek zgodnjih evropskih univerz. Če raziskujemo naprej pa ugotovimo, da za prvo evropsko univerzo velja univerza v Bologni, ki je nastala leta 1088 in sodi med srednjeveške univerze (Kramberger 2009, 25). Na njej so se na primer šolali Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Guido Guinizelli, Re Enzo in številni drugi (Kramberger 2009, 79).

Temeljni razlog za nastanek univerze, je tesno povezan tudi s podeljevanjem široko veljavnih akademskih stopenj oziroma diplom, ki so jih slušatelji univerzitetnih učiteljev pridobili po opravljenih izpitih (Agencija za raziskovanje RS, 2017). Eden glavnih

akterjev s pomembnimi političnimi pooblastili, ki so najbolj pripomogli k nastanku prvih srednjeveških univerz, je bil papež Gregor VII. (1020–1085), ki je z objavo Odloka o izoblikovanju katedralnih šol, želel zagotoviti zahtevnejše teološko in državniško izobraževanje za klerike. S časom je ta predpis povzročil TUDI razrast posebnih izobraževalnih središč v trgovsko živahnejših in upravnih mestnih križiščih in, med drugim, tudi nastanek prve evropske univerze (Kramberger 2009, 25). Prav katoliška cerkev sama je bila torej tista institucija, ki je, v dogovoru s kraljevskimi oblastmi, poskrbela za nastanek prvih zgodnjih evropskih univerz, šele kasneje pa so univerze začele snovati, vzpostavljati in razvijati tudi državne (in mestne) oblasti, zaradi različnih razlogov in interesov (Kramberger 2009, 35).

Da so prve univerze nastale kot korporacija, ni slučajno. Pojem korporacija je izhajal iz Justinijanovega kodeksa, zbirke pravnih predpisov Vzhodnega rimskega cesarstva, nastalih v letih od 529 do 534. Pojem korporacija se je nanašal na razne oblike institucij, ki so jih ustanovile skupine ljudi (ne posameznik), potrdil pa jih je suveren, imperator ali od njega pooblaščen druga avtoriteta. V koncept korporacija so se umeščale vsaj naslednje oblike pravnih oseb: cerkev in samostani, bratovščine (za teološke in javne zadeve), cehi (za obrtne in poslovne zadeve) in podobno (Wikipedia 2017a).

Ko je bilo ustanovljeno Sveto rimsko-nemško cesarstvo (med leti 800 in 952), se je čez čas pojavila potreba, podobno kot v rimskem imperiju, po boljšem urejanju javnih zadev v regijah in narodih (jezikovnih skupnostih) te obsežne, a dokaj heterogene vladavine. Čeprav je bilo to samooklicano cesarstvo rahla tvorba, v primerjavi z Rimskim imperijem, z ne razdelanim državnim aparatom (premoglo je nekaj osnovnih pravil in ritualov za civilne in vojaške namene), pa so vladarske dinastije, ki so prevzemale vodenje tega cesarstva skupaj s Papeško državo, želele urejati svoje javne zadeve tudi s pomočjo predpisov. Šibke dinastije, ki so se ukvarjale predvsem z vojnami, z militarističnimi projekti in notranjimi vladarskimi odnosi, tega preskoka v bistvu niso zmogle. Ko pa so prestol Svetega rimsko-nemškega cesarstva zavzeli Staufoni (dinastija Hohenstaufen), je očitno nastopilo takšno obdobje, ki je bilo bolj ustrezno za uveljavitev rešitev glede problematike javnih zadev (Wikipedia 2017b).

Verjetno je bilo poleg teh širših okoliščin pri nastanku univerz na delu tudi nekaj ključnih. Tedaj sta v katedralni šoli v Bologni predavala (o srednjeveškem rimskem pravu, iz najdenih rokopisov) znamenita pravnik Pepo in za njim Irnerius, ki so ju ljudje

od blizu in daleč - zaradi aktualnosti teme, znanja in nadarjenosti za govorništvo - radi poslušali. Na njegova napovedana predavanja, kako bi se dalo javne zadeve po cesarskih deželah in ozemljih urejati tudi s prilagoditvijo pravil iz (tedaj že skoraj pozabljenega) Justinijanovega kodeksa, so se zgrinjali predstavniki številnih regij in vsega cesarstva, saj jih je zanimalo, kako bi se na novo urejala razmerja med regijami tega cesarstva, zlasti v odnosu višjih stanov do cesarske hiše in do Papeške države (Wikipedia 2017c).

Tovrstnih predavanj je bilo vedno več. Zbiranje učencev okrog profesorjev pa ni ugajalo tradicionalnim prebivalcem, meščanom Bologne. Veliko število tujcev v Bologni je namreč prinašalo številne logistične in kulturne težave, pojavil se je tudi kriminal. Zato so bila med meščani in prišleki mnoga trenja, ki so se občasno sprevrgla v nasilne oblike. Da bi se študenti (in tudi potujoči profesorji) zaščitili pred nejevoljnimi meščani, so uradno ustanovili lastno ustanovo, bratovščino – univerzo, posebno korporacijsko obliko, ki jim je to zaščito do neke mere omogočala (po zgledu na Justinijanov kodeks). S tem so se zaščitili predvsem pred meščani, a tudi navznoter je nova pravna oblika terjala nekaj več urejenosti in reda med udeleženci. Sčasoma so univerze nastale tudi drugod, dobivale so nove vsebinske in organizacijske poudarke in prvine, ki so odsevale določene situacijske in kontekstualne posebnosti (Wikipedia 2017c).

Podrobnejšo zgodovino nastanka univerz lahko po Perkinu razvrstimo v 5 različnih obdobjih, ki označujejo spreminjanje in razvoj ene najstarejših institucij znanja v zgodovini človeštva. Prva faza je bila zastavljena v 12. stoletju in je trajala nekako do leta 1530. Univerza tega obdobja je bila zaradi enotnega latinskega jezika in širše veljave izpitov oziroma diplom internacionalna. Konec te faze sega že v razburkani čas reformacije, ki je močno vplival na destrukcijo srednjeveškega družbenega sistema. Sledi ji faza razsvetljenstva, od 1530 do 1792, ko prihaja do nacionalizacije fevdalnih ozemelj in univerz. Zgodi se spopad različnih univerzitetnih skupnosti, kar po francoski revoluciji sproži ukinitve mnogih starorežimskih univerz. Tretja faza že prinaša pomembno (nacionalno) vlogo univerz v industrijski družbi, saj se po francoski revoluciji zgodi revitalizacija le-teh in traja od 1792 do 1939. Četrta faza označuje lokacijske spremembe univerz in naglo ozemeljsko širitev visokošolskih ustanov v neevropska (kolonialna) okolja ter traja od 1938 do okoli leta 1960. Številne spremembe so povzročile prilagoditve univerz na zahteve razvijajočih se družb ter držav. Zadnja faza se je začela leta 1945 in traja še danes.

Takratna univerza je služila za šolanje elite, med katero so spadali svečeniki, državni uradniki in vodilni kadri. Kot navaja Krambergerjeva: "Temeljni značilnosti takratne univerze sta bili korporativna avtonomija in akademska svoboda" (Kramberger 2009, 26).

Univerze so s časom pridobivale na pomenu in prenosu politične moči, kar je pomenilo začetek spopada med cerkveno, državno in univerzitetno oblastjo. Cerkvena in državna oblast sta bili stalno v medsebojnem sporu za prevlado v družbah in sta hkrati želeli prevzeti tudi nadzor nad delovanjem univerz, ki pa na drugi strani niso podlegle poskusom pritiska in prevlade ter so uspele uspešno združevati dvoboj za prevlado nad njimi v lastno korist (Perkin, Hall, Gardner in ostali, Rothblatt & Wittrock in ostali v Kramberger 2009, 27).

Takratna družba je bila razdrobljena na več ravneh, saj so bili razkoli med oblastmi veliki. Največji razkol je potekal med državo in cerkvijo, čeprav ne smemo zanemariti dejstva, da so potekali konflikti na vseh avtoritetnih ravneh (papež – cesar, škof – baron). Univerza je kot tretji pomemben akter pametno prehajala iz ene strani na drugo ter uspešno skrbela za financiranje lastnega delovanja. Boji za oblast in spretno izigravanje tako cerkvene kot državne oblasti so poskrbeli, da je univerza postala fleksibilna institucija z utrjenim položajem v družbi in močno avtonomijo (Perkin, Hall, Gardner in ostali, Rothblatt & Wittrock in ostali v Kramberger 2009, 27).

Če je bila univerza največji čas svojega obstoja namenjena manjšini oziroma elitnejšem sloju, je sedaj, zlasti po letu 1960, postala dostopna širši množici, saj je visokošolsko izobraževanje z raznimi političnimi ukrepi postalo množično dostopno. Prav tako je vse zanimivejši odnos univerze do postindustrijske družbe ter do gospodarskih in finančnih institucij današnjih dni. Ne smemo namreč pozabiti na nenehni boj za avtonomijo univerze (gre za avtonomijo od drugih centrov moči v družbi, npr. cerkve, vsakokratne vladavine – države, trga in poslovno finančnih korporacij), ki je aktualen že vse od nastanka le-te in seveda tudi danes ostaja pereč problem univerze kot institucije (Perkin v Kramberger 2009, 31).

3 Razvoj pojma korporacija

Korporacija je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika opredeljena kot: "Gospodarska organizacija, sestavljena iz več istovrstnih ali sorodnih podjetij zaradi monopolističnih ciljev" (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU 2016). Razlaga v

današnjem slovarju prikazuje drugačen pomen glede na etimološki izvor besede korporacija, kar tudi pojasnjuje neujemanje pomena korporacija včasih in danes. Beseda izhaja iz latinščine, kjer *corporare* pomeni oblikovati v neko obliko oziroma strukturo, *corpus* pa označuje telo oziroma formo telesa. Epistemološka razlaga pomena korporacija pomeni skupnost ljudi, združenih v organizacijo z določenim namenom, kar osmisli razumevanje univerze kot korporacije v srednjem veku (Online Etymology Dictionary 2017).

Prve korporacije, poznane v časih Rimljanov, so predstavljale države. S časom se je skupnostna organizacija razširila in je bila poimenovana kolegij, ki je največkrat združeval obrtnike, ki so skrbeli za izvedbo pogrebov njenih članov. Večino rimskih korporacij je služilo skupnosti ali pa religioznim namenom. V času Rimske republike so za zbiranje davkov in grajenje infrastrukture skrbeli privatni delavci, ki so bili združeni v podjetja, imenovani "publicani" (op. nimamo ustreznega slovenskega prevoda, saj se uporablja termin davkarji, kar ne zajema drugih del, ki so jih opravljali ti ljudje). Pomen in položaj davkarjev se je skozi čas večal in zlasti njihovo pobiranje davkov je predstavljalo sporno dejanje, saj niso bili omejeni z javnim pravom ter so lahko od subjektov vzeli toliko, kolikor so sami želeli. Pod cesarstvom se je položaj spremenil, saj so bili davkarji zatrti in pod kontrolo vodstva cesarstva. V istem obdobju so nastajale tudi dobrodelne korporacije, ki so pomagale pospešeni rasti revnega rimskega prebivalstva. Skozi srednji vek so bila mesta, cehi, samostani in univerze označene kot korporacije, ki so imele javni ali posvetni namen (GlynHolton 2017).

Z legitimizacijo Vatikanskega dogovora (ozemlje odkrito na vzhodni polobli pripada Portugalski, ozemlje na zahodni polobli pa Španiji) so angleški in nizozemski prodajalci formirali zasebne korporacije, s katerimi so izzvali vladarski dogovor z Vatikanom. Trgovalne korporacije so imele svoje korenine v cehovskih organizacijah. Med 14. in 15. stoletjem je bil glavni namen cehovskih organizacij zagotavljanje monopola na trgu. Tisti, ki so bili združeni v ceh, so imeli prednost pred ostalimi, v zameno pa so državi plačevali določene dajatve. Združenje trgovcev v cehe so v Angliji poimenovali nadzorovane družbe. Spočetka država ni dovolila, da bi morebitna trgovinska škoda teh družb šla v breme koga drugega razen delničarjev, zato so bili lastniki in deležniki teh družb neomejeno odgovorni zanjo. Šele s časom so takšne družbe, ki so podpirale pravično financirano potovanje ali plovbo, postale delniške družbe z omejeno odgovornostjo, ki so

razširjene še danes; ta sprememba je velikanska, saj so z njo te družbe izgubile antični in srednjeveški pridih, da delujejo v javno dobro (GlynHolton 2017).

Ponavljajoči vzorec iz zgodnejše zgodovine trgovalnih korporacij je bil namreč ta, da imajo javni namen in da zagotavljajo določene privilegije tistim, ki so vanje vključeni. Najprej je bil ta privilegij monopol oziroma pravica za opravljanje določenega dela, kasneje pa je pomembnost pridobila prenosljivost deležev in (vse bolj) omejena odgovornost. Ravno to je tisto, kar je dalo korporacijam ogromno prednost pri zbiranju kapitala. Investitorji iz preprostih družb z omejeno odgovornostjo so pustili strokovnjakom, da so prevzeli vodenje družbe in tako ločili lastništvo od menedžmenta, kar je predstavljalo ogromno moč, pa tudi ogromno šibkost delniških družb z omejeno odgovornostjo (GlynHolton 2017).

Ko so želeli podjetniki ustvariti nove korporacije, so se njihovi tekmeci oziroma konkurenti lahko ne strinjali s tem, in so s podpisom peticije nasprotovali njihovi ustanovitvi. Nasprotovanje ustanovitvi novih korporacij je izražalo tudi politično voljo in z ne dovoljenjem za priključitev v korporativni svet, so podjetnikom preostale slabše in borne možnosti. Imeli so na primer le možnost za prevzem propadajočih korporacij kot zunanji okvir, in znotraj njih so zbirali kapital za lasten posel, ki ni bil povezan s prvotnim monopolom korporacije.

S časom so se začele sodne bitke in jasno je bilo, da bo potrebna nova rešitev za zagotavljanje ureditve takratnega položaja. Tako je prišlo do koncepta sodelovanja z registracijo. To je pomenilo, da so v določenih državah lahko podjetniki ustanovili podjetja z izpolnitvijo nekaj uradnih papirjev. V Združenih državah Amerike se je po državljanski vojni pojavilo ogromno primerov neprimernih in sumljivih poslovnih praks, zaradi pomanjkanja regulacije in enostavne ustanovitve delniških družb.

Kasneje sta Berle in Means opazila temeljno spremembo, ki sta jo poimenovala demokracija kapitalizma. Pomenila je, da so individualni delničarji izgubili nadzor in vpliv nad vodenjem (trgovalnih) korporacij. V 20. stoletju je tako prišlo do pojava menedžerističnega kapitalizma, ki je privedel do zmanjšanja moči vodilnih odborov in svetov, ki naj bi bdeli nad menedžmentom. Veliko generalnih direktorjev se je imenovalo za vodje, in vodstvena mesta so v celoti postala zapolnjena z menedžerskim

predstavnostvom, kar je pomenilo, da delničarji nad vodenjem tovrstnih korporacij niso imeli več nobenega vpliva (GlynHolton 2017). Takšna struktura korporacij je značilna tudi v današnjih časih.

Moč transnacionalnih korporacij je večja od moči številnih nacionalnih držav. Najpomembnejši boji potekajo na globalni ravni preko dogovorov o prosti izmenjavi, kot so NAFTA in podobni, saj s tem korporacije ohranjajo svoj vpliv in širjenje po svetu. Prav tako pa se je potrebno zavedati, da so družbena gibanja, ki se upirajo globalnemu kapitalizmu in se sprašujejo o legitimnosti korporativnih pravil, v porastu (New Internationalist 2002). Globalni korporativni kapitalizem nas je privedel do vprašanja: Kdo naj vlada, korporacije ali ljudje? Ker se je korporativni sistem v posamezni državi razvil skozi domače korporacije, pravni sistem in vlado, je najučinkovitejše reševanje težav s korporacijami oziroma iskanje nezakonitega delovanja posamezne institucije, smiselno iskati znotraj okvirov nacionalne države (The Hidden History of Corporate Rule 2017).

V vsem tem času se univerza ni toliko spreminjala pa svojem poslanstvu in ustroju, njena izvorna poteza, da kot specifična korporacija deluje pretežno v javno dobro (avtonomno), se je nekako ohranjala skozi vsa obdobja in je kljubovala vsem spremembam. Rečeno drugače, spreminjala se je dosti manj kakor trgovalna korporacija.

4 Od srednjeveške univerze kot korporacije do novoveške univerze – in nazaj?

Nekaj je že bilo napisano o razvoju univerz in lastnostih le-teh od začetka. Kot se je spreminjala univerza sama, se je zunaj nje spreminjal tudi prostor, v katerem je delovala (Mesarič, Potočnik in Kramberger 2016, 131). Čeprav bi bilo smiselno preučevati nastanek in razvoj izobraževalnih središč že od antičnih časov naprej, sem se sama bolj osredotočila na raziskovanje razvoja teh ustanov od srednjeveških časov naprej.

Prva univerza v Bolgini je precej drugačna od univerz, kot jih poznamo danes. Predavalnice so bile deljene na dva dela. En del je predstavljal predavatelj, ki je opravljal aktivno vlogo in je bil v ospredju pozornosti. Drugi del so predstavljali študenti, ki so bili deljeni glede na družbeni in socialni status v družbi. Pomembnejši (tako po materialnem stanju družine, kot tudi po kraju od kjer so prihajali) so sedeli v prvih vrstah in zbrano, v

pasivni vlogi, poslušali predavatelja. V zadnjih vrstah so sedeli tisti, ki so bili predstavljali nižja mesta v družbi in si večkrat tudi niso morali privoščiti rokopisov oziroma gradiv, ki so bila del študijskega programa. Sedežni red predavalnic je tako predstavljal družbeno hierarhijo in stratifikacijo, ki se je iz zunanega okolja prenesla v univerzitetni habitus. V prostorih srednjeveške univerze, prostora za ženske ni bilo. Kljub strogemu pravilu sedežnega reda in avtoritete predavateljev je bilo med takratnimi študenti zaznati sproščeno vzdušje. Nekateri so predavanja zbrano poslušali, spet drugi so med predavanji klepetali, spali ali pa se ukvarjali z drugimi stvarmi (Kramberger 2009, 5–18).

V času visokega srednjega veka pride do pomembne spremembe v načinu predavanj. Prej prevladujoč, aristotelski način predavanja snovi se spremeni do te mere, da predavatelj začne s študenti zanimive razprave in diskusije. Ravno te diskusije sprožijo pojav kritičnosti in približevanje (vse bolj) objektivnemu odnosu do znanja, nekaj, kar prej ni bilo poznano. Začne se dopuščanje možnosti, da nekdo ne more biti prepameten in da je kritičnost do slišane pomemben element v univerzitetnem okolju. Spraševali so se o samih temeljih znanja, kar je bilo ključnega pomena za razvoj znanosti, saj bi bila brez tega diferenciacija znanja in inovacija nemogoča (Kramberger 2009, 5–18).

Naslednja pomembna revolucija znotraj univerz je prišla s pojavom tiska. Vedenje spremeni pozicijo shranjevanja, iz človekove notranjosti postane zunanjih objekt in element. S tem sproži večjo možnost k objektivnosti in znanstvenosti, hkrati pa omogoči vedenje širši množici. Znanje ni bilo dostopno samo tistim, ki so imeli možnost obiskati elitne univerze in predavanja, ampak je do njega lahko dostopal tudi nekdo iz nižjega sloja in z manjšo možnost za začetek šolanja (Kramberger 2009, 5–18). Glavne spremembe od 13.–15. stoletja so bile v prehod iz oralnega v pisno predajanje znanja, pomembnosti retorike in raziskovanja ter analize na drugi strani. Za tradicionalne srednjeveške univerze je bil značilen dogmatizem, medtem, ko so modernejšje zagovarjale kritičnost in refleksijo.

Moderne univerze začnejo pa ločevati med javnim in zasebnim, imele so birokratsko avtoriteto in politično-ekonomske akademske prakse (Kramberger 2009, 52).

V 16. stoletju smo tako pričeli širitvi znanosti in vedenja, kar pa ne pomeni zmanjšanja pomena oralnih načinov prenosa znanj, ki so še vedno ohranjena kot primarna in najpomembnejša. Naslednje pomembno obdobje sledi v 17. in 18. stoletju, ko se pojavi težnja k raziskovanju v duhu predrazsvetljenstva. Ključna sprememba postane

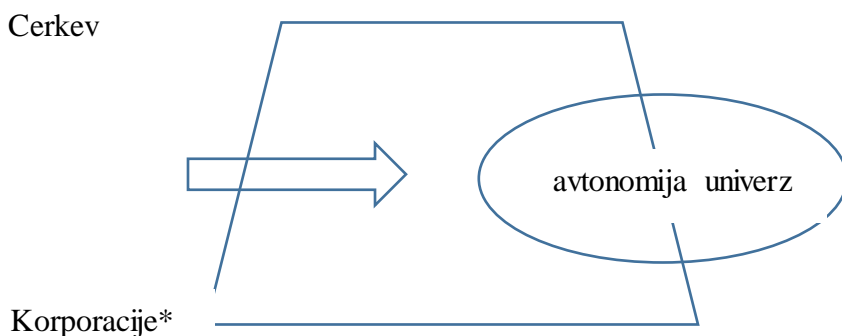
diferenciacija in združevanje znanj (v novo celoto), kar med drugim omogoči vedno bolj množična zaloga znanstvenega gradiva in knjig. S časom so univerze morale zagotoviti svojo avtonomijo, kar ni bila samoumevna značilnost, ampak fenomen, ki je nastal zaradi želje in potrebe po znanstveni in intelektualni emancipaciji.

Svoj prostor je avtonomija v univerzi pridobivala skozi nenehne boje proti ideološkim in političnim smerem, ki so si želele univerzo prisvojiti in jo izkoristiti za reprodukcijo lastne moči. Za doseg avtonomije je bil torej potreben neprestan odmik od struktur moči in kritičnost do politike, ideologije, vere in kasneje (trgovalnih) korporacij (glej Tabelo 4.1).

Skozi znanstveno polje so bile univerze primorane zagovarjati svoja stališča in kritičnost do zunanjega okolja, hkrati pa niso smele zavzeti pozicije vsevednosti in pretirane pomembnosti, saj bi se s tem oddaljile od polja vrednot in ciljev univerz kot takih. Nevarno za izgubo avtonomije bi bilo misliti, da je boj za avtonomijo možno prepustiti zgolj političnim predstavnikom ali neodpornim znanstvenikom na drugi strani. Ravno nenehen konflikt in dialog med obema stranema omogoča ohranitev reprezentativne značilnosti univerz od samega nastanka – avtonomije (Kramberger 2009, 5–18).

Spodnja shema (glej Shema 4.1) prikazuje štiri akterje, ki so potrebni za zagotovitev in kontinuirano zagotavljanje avtonomije univerze. *Korporacije na samem začetku razvoja univerz nimajo večjega vpliva, ki pa se z industrializacijo poveča in postane nezamenljiv člen razumevanja delovanja univerz.

Shema 4.1: Shema akterjev potrebnih za zagotavljanje avtonomije univerz

Vir: lastni vir.

V romantiki, oziroma 17. stoletju, se začnejo preurejati stare ali graditi nove nacionalne univerze, ki sledijo obdobju konca cesarstev in drugačnim ciljem oblasti. Glavni cilj gradnje novih izobraževalnih središč postane gradnja moči države. V tem času univerza izgubi predhodni mednarodni pomen in postane institucija z večjim nacionalnim pomenom. Lahko bi rekli, da se je takšna pozicija univerze ohranila do danes (Kramberger 2016).

Naslednji pomemben razmah se je zgodil s pojavom industrializacije, ki je povzročila (postopno) množičnost visokošolskega izobraževanja. Povečale so se materialne zahteve, saj so morala biti izobraževalna središča primerna za še vsaj enkrat večjo populacijo (Kramberger 2009, 52). Za zagotavljanje kvalitete in delovanja so univerze potrebovale vedno več finančnih sredstev, za kar so poskrbele države in s tem v akademsko sfero prinesle določene učinke oziroma posledice. Univerza je postala birokratizirana institucija, kar je postala nevarnost za ohranitev ločenosti med državnimi organi in univerzo kot tako. Državna oblast je tedaj (in upam si trditi da še danes) poskušala podrediti univerze svoji ideologiji in jo preoblikovati v eno vrsto podjetja ali, lahko bi rekli tudi, danes poznane ene izmed številnih korporacij. Univerze so danes postale izobraževalne institucije, ki služijo potrebam družbe in so ključen element razvoja modernih družb (Rotar 2009, 125–135).

5 Pojav menedžerizma in njegovi pristopi

Menedžerizem je v zadnjih desetih letih postal glavna kategorija trga dela, s katero imamo opraviti, pa nanj nismo pripravljeni oziroma mu ne še ne znamo slediti (Zadel 2012, 13). Menedžerizem ali menedžerska revolucija sta pojma, ki označujeta trenutno zelo pogost pojav v našem gospodarstvu in družbi nasploh. V našo državo je prišel iz Združenih držav Amerike, kjer se je takšen model upravljanja tudi razvil. Gre za obdobje oziroma smer, ki je nastala po koncu kapitalizma, ki ga omenjata Marx in Engels, in jo prvič omeni Burnham že v tridesetih letih (Komel 2009, 602–606).

Glavna razlika nove smeri menedžerske revolucije je v spremenjeni obliki lastništva, ki postane poznana kot širši koncept deležnikov. Če je bilo podjetje ali korporacija prej odgovorno eni skupini nosilcev interesov, je sedaj odgovorno večjemu številu deležnikov. Razlogi za spremembo v podjetjih ali korporacijah so bili tesno povezani z razvojem in globalizacijo. Nova tehnologije, zahteve, demografija, trg dela in kapitala, politika ter gospodarstvo, pa še bi lahko naštevali razloge, so vse procesi, zaradi katerih je prišlo do spremembe obstoječega načina vodenja podjetij. Prej je imel osrednjo in glavno vlogo lastnik, ki je imel z lastnim finančnim vložkom možnost zamenjave vseh zaposlenih (tako navadnega delavca kot menedžerja). Takrat je bil glavni cilj lastnika zaščita oziroma pridobitev čim večjega kapitala ali z drugimi besedami dosega čim višjega dobička. Z novim pojavom lastništva je bilo lastnikov veliko več, hkrati pa so bili njihovi deleži podjetja tako majhni, da je bila njihova vloga pasivna, saj niso imeli možnosti odločanja oziroma nadziranja in vodenja podjetja. Tako je dirigentska palica polagoma prišla v roke menedžerja, ki je postal povezovalni člen med zaposlenimi in lastniki.

Poleg lastniških sprememb so značilnosti spremenjenih podjetij tudi v izobraženosti kadrov, ki so sedaj bolj specifični. Zavedanje za povečanje zahtev okolice in povpraševanja na trgu ter delovanje za varnosti okolja, so postali pomembni dejavniki, ki vplivajo na delovanje korporacij, saj so sedaj primorane sodelovati in se povezovati z drugimi institucijami ter organizacijami, ki jim lahko omogočijo razvoj tudi na drugih ravneh. Spremenil se je tudi način ocenjevanja poslovne uspešnosti, ki daje velik pomen upoštevanju skupnih ciljev in želja vseh deležnikov, s katerimi podjetje sodeluje (Kanjuo-Mrčela 1999).

Če nadalje razpravljamo o razliki med staro in novo ureditvijo, je Burnham v 30. letih opozoril na to, da je zmotno prepričanje, da kapitalizem sestavljajo vzponi in padci, hkrati pa se sistem vedno znova obudi in začne z novim ciklom delovanja. Kapitalizem, kot sta ga opisovala Marx in Engels, ne obstaja več, saj se je danes pojavila nova oblika, imenovana menedžerska revolucija oziroma menedžerizem. Zanimivo je dejstvo, da se menedžerji danes pojavljajo ne samo v tržnih korporacijah, ampak tudi v vladnih in nevladnih organizacijah. Lahko bi rekli, da najdemo zametke menedžerizma prav v vseh porah današnjega družbenega sistema. Ključna razlika med kapitalizmom in novo menedžersko revolucijo je v tem, da se v novi revoluciji pojavi ločitev lastništva in nadzora. Glavni razlog za ta pojav je v razpršenosti lastništva, saj so največje korporacije danes delniške družbe in so v lasti številčne skupine ljudi. Najbolj pereč problem je v tem,

da novo delovno mesto menedžerja konstantno prehaja med prijateljskim in sovražnim odnosom zdaj z delavcem, zdaj s kapitalisti, kar omogoča manjšo regulacijo in omejenost obeh strani. Čeprav je menedžer kot oseba nadomestljiv in zamenljiv (značilna je visoka fluktacija na tem delovnem mestu), je delovno mesto oziroma položaj menedžerja stalno in nezamenljivo. Iz teh predpostavk in jasne razlike med kapitalizmom, kot sta ga poznala Marx in Engels, velja omeniti razmislek o tem, ali smo že nekaj časa v novem obdobju, obdobju postkapitalizma (Komel 2009, 602–606).

Kje pa lahko najdemo povezavo med pristopi menedžerizma in univerzitetnega okolja? Kot opozarja S. Kump: "kolegialni način vodenja vse bolj nadomešča menedžerski in tržni način upravljanja univerz. T. i. novi menedžerizem utrjuje hierarhijo in spreminja razmerja moči med različnimi skupinami znotraj univerz" (Kump 2010, 1). Menedžerizem tako svoje pristope širi iz tržnih korporacij na vse organizacije in institucije, ki so imele prej popolnoma drugačne načine vodenja in delovanja. Ker gre za precej novo smer, je raziskav na temo posledic takšnega delovanja na univerzitetno okolje premalo, da bi lahko naredili kakšne zaključke. Sem pa prepričana, da lahko v prihodnjih letih pričakujemo prve večje premike tudi na tem področju.

Zanimiva je tudi kritika na menedžerizem, ki po svoji obliki ni zgolj nov način upravljanja podjetij, ampak je del politične smeri in ideologije. Komel opozarja, "da najhujša nevarnosti tiči v tem, da vladajoča ideologija ni tista, ki jo subjekti ideologije občutijo kot represijo, ampak natanko tista, ki jo spontano privzemajo za svojo, še več, prav kot univerzalno veljavno" (Komel 2009, 607).

6 Ločitev univerze in tržne korporacije

Do glavnega razkola teh dveh institucij bržkone pride v 17. stoletju, ko se začne gradnja nacionalnih univerz na eni strani in razvoj (trgovalnih in produkcijskih) korporacij s svojimi menedžerističnimi pristopi na drugi strani. Ko govorim o nacionalizaciji univerz, moram poudariti, da ne gre za nacionalizacijo na ravni etnične skupnosti, ampak univerzitetne.

6.1 Spremembe na univerzah

Univerze imajo v obdobju romantike glavni cilj v grajenju moči lastne države (Kramberger 2016). Prej poznane, srednjeveške institucije z religiozno vsebino so se tako spremenile v nacionalne zaprte institucije (Potočnik, Mesarič in Kramberger 2016, 132). Če je prej oblast univerz bila v rokah religiozne oblasti, je francoska revolucija prinesla ukinitve univerz, kot so bile poznane do takrat. Vzporedno so se s kolonizacijo univerze začele pojavljati v angleških in francoskih kolonijah. Religiozni razkol je privedel do tega, da so univerze postale nacionalizirane, pod Napoleonovo oblastjo v 19. stoletju celo pride do centralizacije sistema. Nove univerze na novih ozemljih in vedno večje povpraševanje in spreminjanje splošne percepcije po smiselnosti obiskovanja univerz, je sprožilo pojav množičnega obiskovanja visokošolskega izobraževanja. Novo nastale univerze so bile materialno priskrbljene iz strani držav, ki so svojo ideologijo reproducirale v izobraževalnih sistemih.

Velja omeniti tudi dejstvo, da so univerze nastajale kot izobraževalni podaljški državne oblasti, na katerih so se večinoma brezplačno šolali bodoči državni uradniki iz najvišjih slojev oziroma elit (Kramberger 2009, 21–32). S širitvijo nacionalističnih univerz je prišlo do spreminjanja vrednot in ciljev, ki so bili poznani v univerzitetnem okolju do takrat. S tem se (nacionalne) univerze ne morejo več poistovetiti s pojmom korporacija, saj so močno zmanjšale suverenost moči in povezanosti prej poznanih bratovščin (študentov in profesorjev) in so v večji meri štitele interese države in politične ideologije kot lastne vrednote in cilje.

6.1 Spremembe v (tržnih) korporacijah

Na drugi strani so tudi korporacije pridobile nov prizvok, ki zanje na začetku ni bil poznan. "Korporacija postane opredeljena kot pravna oseba, ki je neodvisna in ločena od lastnikov in vlagateljev" (Pinto in Branson v Dobrič 2006, 2). Duh skupnosti, ki deluje v skladu s skupnimi cilji in štiti interese skupine, izgubi svojo veljavo. Potrebo po tržnih korporacijah oziroma tako imenovanih konglomeratih s profitnimi cilji sproži globalizacija, ki na trgu predstavlja drugačne cilje in večjo konkurenco, kot je bila do zdaj poznana. Tako so nastale tržne korporacije, kasneje tudi multinacionalke, saj je postalo poslovno povezovanje z drugimi državami nekaj popolnoma vsakdanjega. Novim, tržnim korporacijam postane glavni namen dobiček, medtem ko je bil glavni cilj starih (univerzitetnih) korporacij, ki so imele na začetku še religiozen pomen, širjenje znanja (Kramberger 2016). Korporacija tržnega tipa se pojavi sočasno s razmahom kapitalizma,

saj velja za eno izmed ključnih orodij pri njegovem delovanju (Bohinc 2001, 172). Ključno spremembo pozicije korporacije, kot je bila poznana prej, je sprožil prihod korporacije v industrijo. S tem je postala ena izmed institucij, katerih namen je bil iskanje dobička (ang. profit-seeking). Če je bila prej korporacija javna (vsaj navzven je kazala takšno pozicijo), se je kasneje usmerila v zasebno oziroma privatno smer institucije pridobivanju dobička. Ta ključen prehod se zgodi na začetku 19. stoletja (Komel 2009, 603).

Na točki opisanih sprememb tako univerze kot tržne korporacije, se skupna pot obeh institucij, ki sta bili dotlej dve obliki korporacije z javnim nadzorom, razide. Obe (oziroma vsaka od njiju) začneta slediti drugačnim ciljem in vrednotam ter spreminjata svoja ustaljena delovanja. Na eni strani (nacionalna univerza) tako dobimo poleg iskanja in širjenja znanja tudi širjenje politične moči in nacionalnih idej, na drugi pa vse veliko gonjo po zasebnih poslovnih dobičkih. Kljub razhodu pa to ni pomenilo nepomembnosti njunega medsebojnega odnosa v prihodnje. Obe instituciji se zavedata pomena in potrebe po sodelovanju ene z drugo ter tako vedno znova (še danes) iščeta nove možnosti sodelovanja in odvisnosti, kjer na vsakem koraku poteka boj za dominanco in prevlado v navidezno sožitvenem odnosu.

7 Razlika med akademsko in poslovno kulturo

Za bolj jasno razumevanje vseh skupnih stičišč in odmikov od univerz in korporacij, je treba pogledati tudi na kulturi, ki veljata znotraj obeh okolij. Zaradi (med drugim) različnih ciljev in načina delovanja sta obe kulturi razvili drugačne značilnosti in družbena pravila. Če se sprašujemo o možnostih skupnega delovanja, je potrebno poznati glavne značilnosti obeh in hkrati razumeti kje so tista ključna odstopanja ter tudi zakaj so se znotraj določene kulture pojavila. Tudi manjše skupine imajo kulturo, ki vključuje metode socializacije, vrednost, norm in socialnih praks (Atkinson v Vergie 2014, 1). Za nastanek kulture je potrebna izoblikovana skupnost, ki jo združujejo določeni skupni interesi.

7.1 Značilnosti akademske kulture

Veliko dela na področju raziskovanja akademske kulture v Sloveniji je opravila Sonja Kump, ki je leta 1994 izdala knjigo z naslovom *Akademska kultura* in se nanaša na ugotovitve, do katerih je avtorica prišla v prvi polovici 90. let. V njej se dotakne zanimivega razkola med naravoslovnimi in humanističnimi študijskimi smermi, saj meni, da je humanistika tista, ki se zaradi svoje narave preučevanja in raziskovanja lahko odmakne od politične ideologije in tržne ekonomije. Do možnosti odmika pride zaradi nezanimivosti preučevanja oziroma nevidenja širše smiselnosti in uporabnosti rezultatov za krepitev politične moči in gospodarskega razvoja (Kump 1994, 92). Akademska kultura je tipično diskurzivna skupnost, znotraj katere poznamo različne akademske discipline. Ne moremo torej trditi, da je akademska kultura enaka vsem akademskim disciplinam in da se predstavniki vseh disciplin lahko med seboj identificirajo s skupnimi značilnostmi.

Zanimivo je opazovanje odnosa med predstavniki družboslovnih in humanističnih ved na eni strani in predstavniki tehničnih ter naravoslovnih strani na drugi strani. Predstavniki humanističnih ved se drugače prepoznajo kot predstavniki tehničnih ved. Lahko bi rekli, da so znotraj velike akademske kulture ustvarjene različne veje in področja znotraj katerih so različne skupnosti. Člani tehničnih ved predstavijo metode, težave in ugotovitve s ciljem, da si bralec sam ustvari mnenje ter naredi zaključek prebranega. Na drugi strani želijo predstavniki humanističnih in družboslovnih ved, bralca prepričati v lastne zaključke. Kot rezultat so avtorji družboslovnih in humanističnih znanosti veliko bolj osebno vključeni in lahko uporabljajo osebne reference bolj pogosto kot predstavniki tehničnih ved. Člani tehničnih smeri v svojih znanstvenih delih predpostavljajo, da imajo bralci že določeno strokovno mnenje o prebranem in s svojimi rezultati zgolj osvetlijo določen vidik, ki do takrat ni bil veliko omenjen in raziskan. Na drugi strani so člani humanističnih in družboslovnih ved tisti, ki želijo bolj vplivati oziroma prepričevati bralce (Hyland v Vergie 2014, 189).

Če smo sedaj orisali razlike znotraj same akademske kulture, ki ni popolnoma enotna in univerzalno enaka, je treba najti tudi stičišča, s katerimi se diferencirajo od drugih kultur (npr. poslovne kulture). Institucije akademskega sveta predstavljajo članki, konference, seminarji, učena skupnost, nagrade, priznanja (in še bi lahko naštevali), kar nakazuje, da je akademski svet posebna oblika življenja, za obstoj katerega je potreben odnos in povezava s sodobnim svetom. Akademska kultura teži k iskanju utemeljenih vpogledov

na svet (tako družboslovne kot naravoslovne vede z istim ciljem) in uporablja princip dokazljivosti za čim bolj nepristransko pričevanje o kulturi, iskanju kritičnega dialoga, pomenu nepristranskosti in na koncu ločevanju med svetom, ki se ohranja ter njegovo vrednostjo v modernem svetu. Seveda velja omeniti, da so vse vrzeli tega sveta na udaru zaradi moči, ambicij, kapitalizacije in digitalne ekonomije. Kljub vsem vzgibom, ki pritiskajo na akademsko kulturo, pa ostaja trdno jedro v akademskem svetu, ki ga je težko preseči (Barnett 2014, 18).

7.2 Značilnosti poslovne kulture

Poslovna kultura, ravno tako kot tudi akademska, ni univerzalno enaka in ne predstavlja univerzalno enakih značilnosti. Za predstavo o stanju poslovne kulture v Sloveniji lahko rečemo, da je slovenska poslovna kultura kompatibilna s poslovno kulturo v drugih državah članicah EU, pri čemur je treba opaziti, da se kompatibilnost z ostalimi državami po svetu zmanjšuje (Adam in drugi v Tomšič 2016, 11). Glavne razlike med poslovno kulturo v Sloveniji in drugod so v političnem in socialno-kulturnem kontekstu. Specifičnost poslovne kulture se kaže v tem, da nanjo vplivajo številni dejavniki, kot so politična ureditev, ekonomska kultura, delovanje pravnega sistema in pa družbeni in socialni kontekst države, v kateri se nahajamo (Tomšič 2016, 105). Del kulture je tudi specifično sredstvo komuniciranja in sporazumevanja. Poslovna kultura je tako razvila posebno polje jezika, ki bi bil vsekakor vreden dodatnega raziskovanja, saj je precej specifičen glede svoje uporabe in prvin.

Pri raziskovanju poslovne kulture se moramo zavedati vidikov: nadziranje čustev, jezik, fizičen izgled kulture, odnos do dela, odnos do denarja, moralna drža in razumevanje ekonomije kot temelja poslovne kulture (Suzić 2007, 8–16). Za razumevanje poslovne kulture je smiselno poznavanje podjetja kot takega in delovanja le-tega, saj je kultura vpeta v vsako poro podjetja in večkrat predstavlja zunanje lice družbi. Če smo prej govorili o pojavu menedžerizma in začetku vpetosti v podjetja tudi drugih deležnikov ter varovanju okolja, je ena izmed pomembnih značilnosti poslovne kulture (odsotna) družbena odgovornost. Podjetja *naj bi* postala bolj odgovorna do lastnikov, delavcev, odjemalcev, dobaviteljev in ne nazadnje tudi do okolja – ker v načelu to niso.

Tako bi lahko poslovno kulturo razdelili na dva dela. Prvi del predstavlja odgovornost in odnos znotraj podjetja (lastniki, zaposleni, dobavitelji) in drugi predstavlja odnos do zunanjih deležnikov (skupnost, odjemalci, država, ekonomije, konkurenca). Sestavni in

nepogrešljiv del poslovne kulture na vseh avtoritetnih ravneh je profesionalnost in upoštevanje poklicno-etičnih načel. Pomembni dejavniki, ki vplivajo na oblikovanje poslovne kulture, so tako družbeni dejavniki, saj poslovna kultura ne more biti uspešna brez adaptacije na razumevanje kulture družbe kot take. S pojavom menedžerizma, zlasti v zadnjem desetletju, opazimo razmah pomembnosti poslovne kulture v poslovnem svetu, saj podjetja brez urejenosti tega področja ne morejo dosegati poslovnih ciljev, kar vodi v nezadovoljstvo tako zaposlenih kot tudi splošne javnosti. Za poslovno kulturo je značilna visoka raven profesionalnosti in osredotočenost na posel ter ne na osebne ravni posameznikov. Na tem mestu je zopet potreben kritičen odmik, saj so nekatere kulture bolj zadržane kot druge, kar se seveda kaže tudi v poslovnem svetu (Koletnik 2017; KLS Ljubno 2017; Fink 2009).

Razumevanje razlike med poslovno in akademsko kulturo nas privede do zanimivega razpotja. Akademsko kulturo ima za enega izmed pomembnejših ciljev raziskovanje družbe in družbenih pojavov, medtem ko se poslovna kultura bolj približuje prilagajanje družbenim normam z jasnimi cilji dosege poslovnih rezultatov poslovanja. Akademsko kulturo kritično (ali pa tudi ne) raziskuje vse pore (družbenega) sveta, poslovna kultura pa išče načine, kako se približati družbenemu in kulturnemu sistemu ter ga uporabiti za pridobitev na koncu glavnega cilja – dobička.

Upravičeno lahko rečemo, da obstaja boj med akademsko kulturo in menedžerizmom, saj obe disciplini predstavljata popolnoma drugačne cilje. Akademsko kulturo raziskuje tako praktično uporabne kot neuporabne vednosti s ciljem kognitivne in akademske uporabe. Na drugi strani menedžerizmu predstavlja glavni cilj poslovni dobiček in profitabilnost. Ne uporabne vede in poskusi raziskovanja le-teh ga kot takega na zanimajo, saj z njimi ne more doseči ali povečati svojih finančnih sredstev.

Cilj ekonomije in današnje korporacije je imeti v prednost v tekmi, na drugi strani si želijo imeti univerze prednost v razkritju, zaščiti znanja in širjenju le-tega brezplačno. V poslovnem svetu velja hierarhija, ki je usmerjena v skupen cilj in podreja strateške odločitve pridobivanju dobička. Na drugi strani si akademsko kulturo želi odličnosti na akademskem področju (Kramberger 2016).

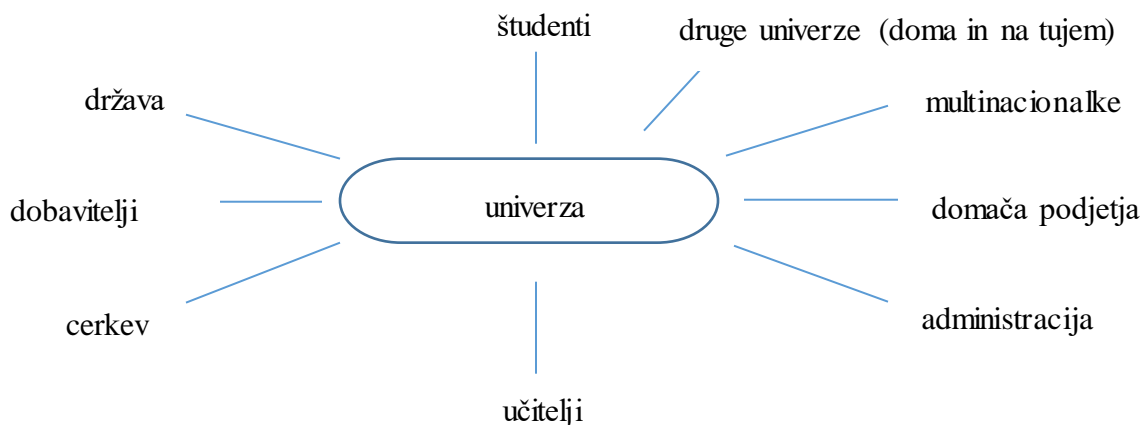
8 Sodobni faktorji zблиževanja in razhajanja univerz in korporacij: današnje razumevanje obeh pojmov in vzroki za razlike

Na podlagi že raziskanih področij sledi tentativna analiza trenutnega položaja korporacij in univerz. Kje so glavne ločnice in razlike ter zakaj so se pojavile? Katere deležnike imajo univerze in katere korporacije? Kje tičijo podobnosti in preseki ter kje so glavna razhajanja?

8.1 Univerza njeni deležniki in odnos do njih

V spodnji shemi (glej Shema 8.1), vidimo kateri glavni deležniki sestavljajo delovanje univerze.

Shema 8.1: Shema univerze in njenih glavnih deležnikov

Vir: lastni vir.

Vsi deležniki vplivajo in oblikujejo delovanje univerze, kot jo poznamo danes. Pomen deležnikov se je skozi prostor in čas spreminjal, tako cerkev danes nima več tako velikega vpliva, kot ga je imela ob nastanku prvih evropskih univerz. Hkrati pa vpliva tudi na univerzo, saj svojo ideologijo reproducira skozi različne družbene in politične pore, ki kasneje oblikujejo percepcijo in delovanje univerz.

Cerkev je daleč od nepomembne institucije v današnji družbi, saj je skozi tisočletja uspela krmariti skozi družbene in politične ureditve ter ohranjati in reproducirati svojo ideologijo na ostale ustroje, ki večkrat niso zaznali namenov resnične vpletenosti Cerkev v različne sisteme. S tem je Cerkev uspela ohranjati svojo moč.

Na drugi strani imamo državo, ki že nekaj časa skrbi za financiranje delovanja univerz. Finančna preskrbljenost univerz je tako v rokah države, ki pa v zadnjem času ne uspe zagotavljati vseh sredstev, ki so potrebna za delovanje nove, moderne univerze, katere zahteve se iz dneva v dan povečujejo, hkrati pa v enem vidiku odmikajo od tržne ekonomije, kjer se nahaja glavna finančna stabilnost. Smiselno se je vprašati, ali je univerza iztrošila državna sredstva in kaj se bo v prihodnosti zgodilo, saj vse kaže na to, da država ne bo zmoгла zagotavljati sredstev za kontinuirano delovanje univerz.

Naslednji deležnik, ki je tesno povezan tudi z državo, je administracija. Skupaj s sprejemanjem financiranja državnih sredstev so univerze prevzele tudi administrativne zahteve, danes birokratske družbe, ki zahtevajo več časa in obveznosti. Za administracijo se danes nameni več pozornosti, pojavi pa se vprašanje, ali bi se ob odmiku državne finančne pomoči administracija v takšni meri ohranila. Možno je, da bi se procesi in postopki birokracije spremenili in zmanjšali svoj obseg. S povečanjem obsega administracije imajo zaposleni na univerzah manj časa za opravljanje raziskovalnega dela in predajanja vedenja študentom, kar najverjetneje vpliva tudi na kakovost izobraževalne in raziskovalne institucije kot take.

Deležnik prisoten zlasti v moderni dobi so multinacionalke, ki so danes prevzele primat ekonomskega področja na svetu. Četudi se univerze trudijo odmakniti od delovanja letih je jasno, da multinacionalke vplivajo na družbo, kot tudi na univerze. S svojo potrebo po raziskovalnih študijah in rezultatih se zavzemajo za sodelovanje s univerzami, ki bi jim lahko omogočile razvoj patentov in sledenje globalnim trendom ter zahtevam. Po drugi strani so multinacionalke, ki imajo zagotovljeno lastno dobro finančno preskrbljenost, že začele z raziskovanjem znotraj obstoječih lastnih institucij in podjetij.

Za potrebe delovanja so začele odpirati lastne inštitute in zaposlovati strokovno izobražen kader, ki za boljše plačilo kot v akademski sferi, razvija nove patente in išče nove možnosti rešitev. Grožnja za univerzo na tem koraku so tudi plačne razlike, saj zaradi zagotavljanja zunanjih finančnih sredstev (trenutno zanje skrbi v glavnini država) za svoje delovanje nimajo možnosti svojim zaposlenim ponuditi plače, ki bi bile konkurenčne plačam v zasebnem sektorju. To lahko pomeni odhod najbolj sposobnega in izobraženega kadra iz akademskih vod, kar bi (v primeru množičnega pojava) lahko zmanjšalo kakovost delovanja univerz in dela le-teh.

Zadnji dve točki sta tesno povezani tudi z domačimi podjetji, ki predstavljajo novega deležnika v delovanju univerze. Treba je opozoriti na razliko med domačimi podjetji in multinacionalkami, saj je za odnos (čeprav delujeta v zasebnem sektorju in imata za glavni cilj pridobitev dobička) značilno podrejeno razmerje. Domača podjetja so tista, ki si finančno preskrbljenost zagotavljajo sama in so prisotna na neusmiljenem trgu kapitala. Ker se osredotočam na Slovenijo moram opozoriti, da bi bil pri raziskovanju domačih podjetij v tujih državah lahko položaj drugačen. Naš gospodarski in finančni trg je precej majhen, kar predstavlja številne izzive domačih podjetij, da zagotovijo lasten obstoj in kontinuiteto. Dokler je njihovo poslovanje manj opazno in ima posledično tudi manjši dobiček, so za multinacionalke nezanimiva ter imajo proste roke pri delovanju. Ko pa začnejo manjša podjetja, ki nimajo nič slabšega kadra (samo številčno manjšega in z bolj omejenimi sredstvi) kot korporacije, razvijati nove patente in so pri tem uspešna, nastane težava pri proizvodnji le-teh. Zaradi majhnosti trga, ne množične proizvodnje ter zahtev po večjih tehničnih zahtevah proizvodni stroški nastanejo večji, kar vpliva tudi na višjo končno ceno narejenega produkta. Glavna prednost multinacionalk je ta, da imajo svoje proizvodnje razširjene v države tako imenovanega tretjega sveta, kjer lahko zahtevajo od tamkajšnjega trga dela, da so delavci za isti proizvod več kot polovico manj plačani kot proizvodni delavci pri nas. To rezultira v drastično manjšo ceno končnega proizvoda in možnost množične proizvodnje, ki manjšim podjetjem ni dostopna. Poleg tega multinacionalke delujejo na več različnih trgih, preko katerih lažje dostopajo do širše množice in jim strošek prodaje oziroma marketinga ne predstavlja takšne finančne obremenitve. Podjetja zaradi omenjenega delovanja na gospodarskih in finančnih trgih težko zagotavljajo dolgoročen obstoj podjetja in kontinuiteto. Če se vrnemo na odnos domačih podjetij in univerze lahko vidimo, da sta drži obeh deležnikov do multinacionalk podobni.

Druge univerze (tako na tujem kot znotraj iste države) predstavljajo konkurenco, pa tudi priložnost oziroma stičiščno točko sodelovanja. Kakšen je odnos med različnimi univerzami je odvisno od številnih dejavnikov in ga ne moremo posplošiti ali razumeti univerzalno.

Dobavitelji ne spadajo med najmočnejše deležnike univerze, se pa njihovega vpliva in odnosa ne sme zanemariti. Z dobavitelji so poimenovana vsa zunanja podjetja in organizacije, ki jih univerza potrebuje (oziroma obratno) pri vsakdanjem delovanju. Kot institucija, ki deluje pod zakoni in pravili državne oblasti so sodelovanja z zunanjimi deležniki v določeni meri omejena oziroma morajo včasih biti dobavitelji izbrani skozi postopek javnih razpisov. Postopek je tesno povezan z birokracijo trenutnega položaja univerze, ki bi se ob morebitnem spreminjanju vira financiranja tudi lahko spremenil. Dobavitelji imajo z univerzo vzajemen odnos, v katerem s skupnim sodelovanjem skrbijo za izmenjavo materialnih ali intelektualnih dobrin.

Sledijo študenti, katerih odnos se je iz preteklosti do danes precej spremenil. Čisto na začetku je bila njihova vloga, v na primer predavalnicah, popolnoma pasivna. Skozi čas se je vloga spremenila v aktivno, tudi na drugih področjih. Danes je razrez študentov različen. Nekateri univerzo vidijo kot institucijo, ki jim bo prinesla želeno vedenje in znanje, zato so aktivni člani in obiskovalci institucije ter si želijo aktivno sodelovati pri delovanju le-te. Spet drugi vidijo v univerzi zgolj sredstvo za dosego želene stopnje izobrazbe, ki bi jim omogočila kasnejšo zaposlitev in so v bolj pasivni vlogi ter se v delovanje izobraževalnega sistema in raziskovanja ne vpletajo. Poudarjam, da gre za kontrasten oris dveh različnih polov današnje populacije študentov, ki pa nista nujno edini možni. Prepričana sem, da določena študentska populacija v celoti ne ustreza tej grobi delitvi. Današnje glavne zahteve študentov so možnost do brezplačnega izobraževanja, sledenje trendom ekonomije in gospodarstva (svoj študijski čas in raziskovanje želijo prilagoditi praktičnim primerom, ki so uporabni v zasebnem sektorju – v podjetjih), sledenje digitalizaciji in novih tehnoloških smernicam, razvejane in raznolike obšudijske možnosti ter zadostni ostanek časa, ki ga lahko porabijo za prostočasne aktivnosti ali pridobitev prvih delovnih izkušenj. Vse glavne zahteve od univerze zahtevajo nenehno prilagajanje in modernizacijo, ki pa je zopet v tesni povezavi s finančni sredstvi. Z okrnjeno finančno zmožnostjo je težko slediti zahtevam študentom, ki so vedno večje.

Kot zadnjega deležnika, pa vse prej kot nepomembnega, bo govora o učiteljih oziroma predavateljih. Od samega nastanka prvih izobraževalnih institucij so imeli pomembno in nenadomestljivo vlogo, ki je predstavljala glavni razlog za zagotavljanje in ohranjanje določene ravni kakovosti. Predavatelji (mogoče bi danes morali to malce bolj poudarjati) predstavljajo osrednjo vlogo (poleg študentov) v univerzah. Predstavljali so največje intelektualce, imeli so vedenje o svetu in družbi, znali so razložiti stvari, ki so bile drugih ljudem nepojasnjene ali pa niso niti vedeli, da obstajajo. Vedno znova je bil njihov osrednji cilj razširjanje znanja, tako za njih same kot tudi med druge ljudi in množice. Njihov poklic je bil (mogoče je danes malce manj) razumljen kot časten, saj so z njimi širili ozaveščenost, kritičnost in znanstveno objektivnost, brez katere današnja civilizacija ne bi dosegla takšne stopnje razvitosti na vseh ravneh. Univerze so zaradi predavateljev predstavljale jedro znanja in vedenja in ravno to jedro je bilo tisto, ki se je kasneje začelo uporabljati v današnjih korporacijah. Brez nastanka univerz ne bi bilo pojava današnjih korporacij in multinacionalk. Danes je mesto predavateljev na univerzah precej okrnjeno in omejeno. Finančnih sredstev za raziskovanje ni toliko, kot jih je bilo včasih, njihov položaj v družbi pa ni cenjen ali spoštovan v takšni meri, kot bi bilo to potrebno. Hkrati so njihove plače podcenjene visoke in jih (upam si reči) odide iz javnega v zasebni sektor, kjer je njihovo delo (vsaj skozi plačilo) bolj cenjeno. Delovanje predavateljev je danes omejeno tudi v drugih stvareh, saj se morajo držati okvirjev države, ekonomije, gospodarstva pa tudi včasih politike in družbe, kar pa jih oddaljuje od njihovega glavnega namena in cilja za katerega so se izobraževali in izobrazili. V zadnjih letih zaznamo pritisk predavateljev na univerze z namenom boljšega stanja na njihovih delovnih mestih, ampak zaenkrat večjih izboljšanj ni bilo. Današnja univerza menim, da ima premajhno osredotočenost na predavatelje in njihovo delo ter doprinos.

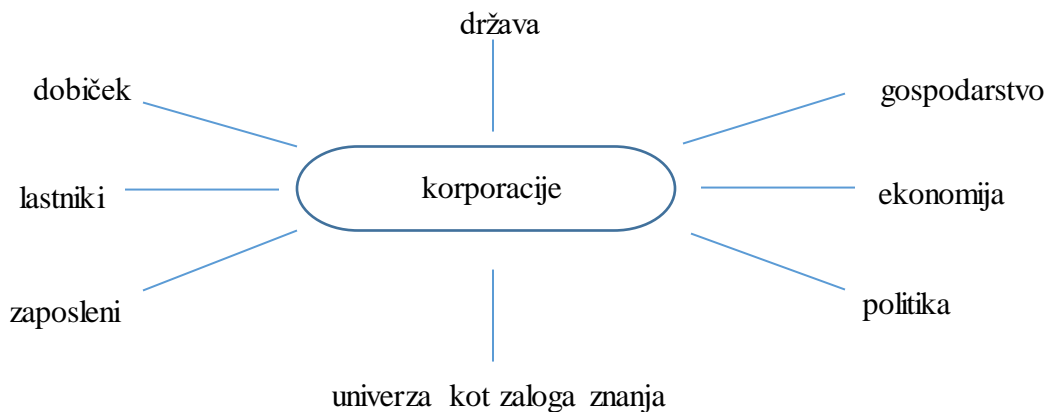
Še en pomemben vidik je, ki ga ne smemo zanemariti pri analiziranju položaja univerze danes. Univerza je najprej služila lokalni oblasti, kasneje pa se je njen cilj usmeril tudi v služenje ekonomskega področja. Ključni korak je bil, ko se je v univerzitetni ustroj dodajalo praktično izobraževanje, takrat je univerza stopila v tržno ekonomijo. Kljub temu je težko kritizirati univerzo zaradi služenja zasebnim interesom, saj je bila meščanska javna sfera legitimen kraj za pojav zasebne sfere ekonomskega področja. Osnova na kateri je potrebno najti kritiko javnih univerz ni samo vpliv poslovnega sveta, ampak korporativni kapitalistični koncept povečane družbene moči in minimalizirane socialne odgovornosti tržnih korporacij, zmanjšanje pomembnosti univerzitetnega kadra

in produciranje kritike o trenutnem socialno-ekonomskem položaju ter dostopnosti izobraževanja širši javnosti. Drastične spremembe v univerzitetnem poslovnem vodenju so bile mogoče zaradi korporativne strukture organizacije, ki je zagotavljala moč vodstvu univerze same, sploh glede upravljanja lastnega premoženja. Rajši kot biti izpostavljeni navzven, so se uradniki znotraj univerz odločili za reformo vodstva oziroma organizacije (Xu Li 2011).

Pojav poslovne administracije v univerzah, kaže še na eno posledico korporativne organizacije ter še en aspekt poslovnega vpliva na delovanje univerz. Z njo se je povečala avtonomija uradnikov, ki niso imeli več za glavni cilj javni interes ter produkcijo znanja med ljudi. Delovali so na spremembi organizacijske strukture univerze s svojim racionalnim mišljenjem, ki so jo prenesli iz tehničnih in računovodskih konceptov – začeli so evalvirati akademsko delo na podlagi stroškov (Xu Li 2011).

8.2 (Tržna, multinacionalna) Korporacija, njeni deležniki in odnos do njih

Shema 8.2: Shema korporacije in njenih glavnih deležnikov

Vir: lastni vir.

Zgornja shema (glej Shema 8.2) na podoben način kot prej na primeru univerze, predstavlja korporacijo in njene glavne deležnike. Nekateri so skupni, nekateri pa se pojavljajo ločeno ali pa z drugačnim odnosom, kot je bil prepoznan v prejšnjem podpoglavju.

Začnimo z državo in politiko. Država vpliva na današnje korporacije v glavni meri v pravnem smislu, saj s svojo zakonodajo in regulacijo omejuje in postavlja pravila delovanja. Pomembno je omeniti, da so današnje korporacije večkrat tudi

multinacionalke, kar pomeni, da so odvisne od različnih držav in da morajo svoje delovanje prilagajati vsaki državi posebej. In kakšen je odnos in pomen med politiko in korporacijo? Večinoma je odnos podoben kot do države, ampak ima korporacija do politike večji vpliv kot do države. Zakaj? Politika se spreminja in je v določeni meri (v demokratičnih državah) odvisna od percepcije ljudstva, kar pomeni, da morajo za ohranitev svojega primata sprejemati kompromise in delovati za dobrobit ljudi. Korporacije na drugi strani imajo finančno preskrbljenost in sredstva, s katerimi lahko "kupijo" določene odločitve na politični ravni. S tem lahko ustvarijo pritisk na politike, da usmerijo svoje cilje delovanja politične ideologije v skupne cilje, ki predstavljajo korist tudi korporacijam.

Gospodarstvo in ekonomijo bom združila v isti vsebinski odsek, saj sta na primeru korporacij tesno povezana. Oba sta nacionalno specifična in globalno univerzalna. Obstajajo specifične značilnosti glede na državo v kateri korporacija obstaja za oba, hkrati pa so glavna "pravila igre" skupna na ravni svetovnega gospodarskega in ekonomskega trga. Korporacija predstavlja pomembnega akterja na gospodarskem in ekonomskem trgu, saj skrbi za obračanje večjega deleža kapitala države.

O odnosu univerz in korporacij je bilo že veliko napisanega, zato bom povzela zgolj glavne ugotovitve. Univerza korporaciji predstavlja vir prepotrebnega znanja, s katerim lahko razvijajo in širijo svoje multinacionalno delovanje. Korporacija potrebuje univerzo v smislu intelektualnih storitev za kar so pripravljeni dobro plačati. Hkrati si želijo na delovanje univerze vplivati v tej meri, da univerze prenehajo s preučevanjem nepraktičnih in zanje tudi neuporabnih področij, temveč, da svoj fokus prenesejo na tiste stvari, ki korporaciji prinašajo dobiček in nov kapital, s katerim lahko širijo svoje delovanje. Na drugi strani se univerza zaveda interesov kapitala in korporacij, ampak se od njih ne more popolnoma umakniti, saj nima zagotovljene kontinuitete finančnega preživetja. Na trenutni točki se obe instituciji zdaj oddaljujeta, zdaj bližata in iščeta načine, kako ohraniti lastne interese ter hkrati pridobiti brez odvisnega razmerja tisto, kar jima druga institucija lahko ponuja.

Pomemben deležnik (če ga lahko tako poimenujemo) današnjih korporacij je dobiček. Je glavni cilj korporacije in vse strategije in taktike so podrejene pridobitvi le-tega. Čuti se, da dobička ne moreš nikoli preseči oziroma doseči, saj ni merljiv ali možen zamejitve.

Korporacija je dobičku popolnoma podrejena in lahko rečemo, da je dobiček edini deležnik, ki drži roko nad korporacijo.

Sledijo zaposleni in lastniki. S pojavom menedžerizma pride do spremembe v načinu lastništva. Zaposleni postanejo podrejeni interesom kapitala oziroma dobička ter imajo nemočno vlogo delovnega opazovalca do menedžerja, ki odreja in sprejema glavne odločitve. Ker jim korporacija predstavlja vir preživetja, so do nje v odvisni vlogi. Na drugi strani imamo lastnike, ki jih je v novejših časih vedno več, lastniški deleži so pa vedno manjši. V praksi to pomeni, da lastniki nimajo več odločevalne funkcije delovanja podjetja oziroma, da so nadzor in upravljanje podjetja prenesli na menedžerja, ki ima v svojih rokah vse potrebne niti in odločitve. Lastniki tako korporaciji zagotovijo potreben kapital za nastanek oziroma delovanje, na drugi strani pa od nje ne morejo zahtevati sprejemanje odločitev po njihovih željah, saj je njihov lastniški delež majhen in nepomemben na ravni celotne korporacije. K vsemu skupaj pa pripomore tudi neizobraženost lastnikov, ki večkrat ne predstavljajo populacije, ki ima izkušnje ali znanje iz podjetniških vod. Dokler bo korporacija zagotavljala profit oziroma dobiček se lahko pričakuje popolna podpora lastniškega dela, saj je glavni cilj le-tega povečanje lastnih sredstev.

9 Glavne ugotovitve (glede na raziskovalna vprašanja)

Na začetku sem si postavila 4 raziskovalna vprašanja, ki jih bom sedaj, po sistematičnem razčlenjevanju podobnosti in razlik med univerzo (kot javno korporacijo) in tržno korporacijo, lahko verodostojneje in bolj smiselno razložila.

Univerza je nastala kot srednjeveška korporacija, v toku časa pa se je ta prizvok izgubil.
Trditve v prvem raziskovalnem vprašanju lahko z razložitvijo zavrnem. Glavna značilnost srednjeveške korporacije je bila, da deluje v javnem interesu, hkrati pa je za to potrebovala priznavanje tako posvetne in cerkvene, kot tudi mestne oblasti. Univerza lastnost srednjeveške korporacije še vedno ima, saj deluje v javnem interesu in je potrjena s strani cerkvene ter politične oblasti. Prizvok se skozi čas ni izgubil.

Pojem novoveška korporacija ima negativen tržni prizvok.

Pri tem vprašanju je potrebno razmišljati o dveh, ločenih pojmovanjih. Prvi je tržni prizvok in drugi je družbeni prizvok. Novoveška tržna korporacija je izgubila srednjeveški prizvok glede delovanja v javnem interesu, saj danes deluje v zasebne cilje in namene, čeprav je to v nasprotju z izvornim pojmovanjem korporacije. Ne moremo reči, da ima negativen tržni prizvok, ampak ima negativen družbeni prizvok, saj sodobni trg ne rešuje le opblemov menjave, ampak deluje ana družbene odnose rušilno (Schumpeterjanski pristop), kar seveda vpliva na vse ravni družbe. Po ideologiji naj bi tržna destrukcija schumpeterijanskega tipa sicer prinašala napredek za vse, saj naj bi se skozi destrukcijo rodila inovacija. Težava pa se pojavi po tem, ko ugotovimo, da v ideologijo ni splošnega zaupanja ter da se v takšno stališče, ki je bolj propaganda kakor resničnost, ne verjame.

Zaradi upada javnih virov naj bi univerza segla po drugih, tudi tržnih virih in s tem naj bi postajala tudi (tržna) korporacija, kar pa deluje kot nekaj slabšalnega.

Glavni razlog spremembe univerze v tržno korporacijo ni bil samo upad javnih virov financiranja. Univerza je ključni prelom spremembe lastne strukture naredila s tem, ko je v univerzitetni ustroj dodala praktično izobraževanje. Takrat, ko je postajala množična ustanova, je tudi odločneje vstopila na trg tržne ekonomije in začela resneje sodelovati ter se prilagajati organizacijskim strukturam, ki so bile poznane iz poslovnega sveta. Tako je nujno zavedanje in razumevanje, da je bil proces sodelovanja in spreminjanja univerze v nekakšno obliko tržne korporacije, sprožen s strani univerze same. S pojavom uradnikov in izgraditve strukture po tehnični in računovodski plati je bila univerza preoblikovana v drugačno formo, kot je bila poznana do takrat. Prišlo je do tega, da se je evalviralo delovanje univerze na podlagi stroškov, kar je pomenilo zmanjšanje relativnega pomena strokovnega akademskega kadra in pridobivanje novega kadra namenjenega administraciji.

Na drugi strani se z drugo polovico raziskovalnega vprašanja lahko delno strinjam, saj ima univerza danes neke negativni prizvok, ampak kot sem že omenila, je to na ravni družbe, ki se z razrastom multinacionalnih korporacij širi tudi pri številu družbenih gibanj, ki kakršnokoli obliko, strukturo ali značilnost korporacij močno zavrača.

Alternativa: akademska sfera bi morala ostati popolnoma ločena od podjetniške sfere, ker je cena (glede pristranskost plačanega raziskovanja) pri prehodu v korporacijo previsoka.

Tudi to vprašanje je tesno povezano z zgornjim pomislekom glede nastanka odnosa med univerzo in tržno korporacijo. Težko trdim, da bi bila to alternativa oziroma rešitev univerze, saj bi bilo treba raziskati, kakšne so zahteve tržnih korporacij v primeru, da univerza sprejme njihova sredstva in na drugi strani, kje bi tržne korporacije omejevale zdajšnje delovanje univerze. Dejstvo je, da je univerza danes že strukturno prilagojena trgu tržne ekonomije, se pa mora na tem mestu mora nujno poudariti, da je univerza v različnih državah tudi v različnih položajih.

10 Zaključek – sklepi in predlogi

Skozi delo sem poskusila orisati spreminjanje dveh cehovskih oblik srednjeveške korporacije, od samega nastanka do danes, ki sta spočetka obe delovali v javnem interesu in sta zato potrebovali soglasje (cerkvene in posvetne) oblasti: univerze (korporacija za učenje in raziskovanje) in poslovne korporacije (namenjeno plenjenju, trgovinskemu poslu in dobičku). Skušala sem se čimbolj približati razumevanju njunega odnosa skozi zgodovino, zlasti od tistega trenutka dalje, ko se poslovne korporacije, z vztrajnim lobiranjem, odločilno oddaljijo od javnega interesa in postanejo lahko registrirane samo kot subjekt zasebnega prava (interesa), zato za svojo registracijo in delovanje v bistvu ne potrebujejo več oblastnih soglasij. Odtlej je njun odnos dokaj zapleten: univerza je še vedno korporativna ustanova izvornega tipa, ki naj (legalno in legitimno) deluje v javno dobro, dočim je tržna korporacija že takšna zasebna korporativna forma, ki je skorajda nič več ne obvezuje, da bi morala delovati (legalno in legitimno) tudi v javno dobro.

Univerze so bile v srednjeveškem času korporacije, katerih glavni namen je bilo delovanje v javno dobro. Do časov Napoleona je bila zanje značilna složnost in služenje istim interesom ter ciljem, ne glede na ozemlje na katerem se nahajajo. S pojavom nacionalnih držav pride do večjega odmika od sodelovanja med univerzami nasploh. V ospredje se postavijo interesi nacionalnih držav in univerza je samo še ena izmed institucij, ki (morajo) služiti reprodukciji politične volje in moči – seveda skozi izobraževanje javnosti in delovanja v javno dobro. S tem univerze med seboj izgubljajo kooperativni vidik ter manj delujejo v skupno dobro, saj je v ospredju njihov glavni cilj postati podaljšan aparat nacionalne države. Ne moremo reči, da ne delujejo več v javno dobro, ampak je javno dobro (precej) omejeno na meje posameznih držav. Ta značilnost univerz se ohrani do konca druge svetovne vojne, ko se zopet prebudi iniciativa k večjemu sodelovanju med

univerzami po svetu. Razlogov, ki so privedli do takšne spremembe je gotovo več, sama pa bi izpostavila željo Združenih držav Amerike, da postanejo univerzitetni center sveta. Angleščina postane drugi (in obvezen) jezik na vseh univerzah, kar omogoča, da je izmenjava znanj, izkušenj in praks veliko lažja in dostopnejša.

Na drugi strani so korporacije na začetku predstavljale skupino ljudi, ki je sledila skupnim ciljem in interesom. Med prve štejemo (npr.) cehovska združenja, ki so zaščitila svoje delovanje in monopol nad trgovino, v zameno pa so morala državnim in tudi mestnim oblastem plačevati dajatve (različne deleže od dobička poslovanja). S pojavom trgovanja in povečanjem izmenjave materialnih dobrin (med državami in tudi prebivalstvom), pride do spremembe strukture korporacij, ki so bile poznane nekoč. Korporacija ni bila več samo skupnost tistih, ki so sledili enakim interesom in ciljem za zaščito pred okolico, temveč je skozi stoletja spremenila cilje in sredstva za doseganje le-teh. Danes poznamo tržno korporacijo, ki s prvotno obliko te organizacijske strukture nima veliko skupnega. Zanj je značilno delovanje na globalni ravni in sledenje zgolj enemu, poglavitnemu cilju – dobičku. V ospredje je torej postavljen zgolj dobiček, temu pa je podrejeno celotno delovanje družb. Menedžment družb je pozabil na vsebino (strokovna znanja in izume, ki so sploh omogočili razvoj produktov oziroma izdelkov) in evalvirajo delovanje tržnih korporacij zgolj skozi oči stroškov. Strokovna (in obrtniška) dela so postala manj cenjena, slabo se piše tudi učinkovitemu in dobremu prenosu znanja med generacijami delavcev.

Glavno raziskovalno vprašanje, ki sem si ga zastavila na začetku, z le-tem pa si želim tudi zaključiti diplomsko nalogo je: Ali morajo biti danes univerze res ločene od tržnih korporacij in zakaj?

Prepričana sem, da se takšnega pojava in odnosa ne more raziskovati na globalni ravni, temveč je potreben individualen pristop do posameznih institucij, saj so močno povezane tako s pravno regulativo kot tudi s politično vejo oblasti, ki je značilna za vsako državo posebej. Ključna odločitev, ki bi jo morala sprejeti univerza je, ali bo njeno delovanje sledilo ciljem v javno dobro, ali bo sledila zasebnim interesom. V primeru odločitve delovanja v javno dobro, je opozicija do tržnih korporacij (do določene mere) nujna. Hkrati je potem smiselno tudi vprašanje, ali je sprejemljivo kakršnokoli sodelovanje s tržnimi korporacijami in če ja, v kakšni meri? Obstaja jasna meja, ki univerzi zagotavlja popolno avtonomijo in delovanje v javno dobro, kljub sodelovanju s tržnimi korporacijami?

Univerze so se skozi čas in prostor zelo spreminjale, kar pa ni pomenilo propada univerz, ravno nasprotno, skozi spremembe so krepile svoje temelje, povečale fleksibilnost in zagotavljale nadaljnjo kontinuiteto. Univerza je "stari maček", ki ima za seboj številne poskuse nadvlade in dominacije različnih ideologij in oblasti skozi stoletja. Kljub vsem pritiskom je (zaenkrat) uspela ohraniti svoje cilje in interese, zato sama menim, da je na dobri poti tudi v prihodnje. Večje vprašanje in dilema se mi pojavi predvsem v tem, da bo (verjetno) morala svoje delovanje prilagoditi drugim, politično in ekonomsko močnim institucijam. Kako visoka bo cena te prilagoditve?

Zaključek o tem, kako se bo odnos univerz in tržnih korporacij odvijal, bi prepustila toku dogajanja, bo pa spremljanje približevanja, oddaljevanja, raziskovanja in reflektiranja dogajanja v javnosti, zanimiva tematika branja v prihodnje.

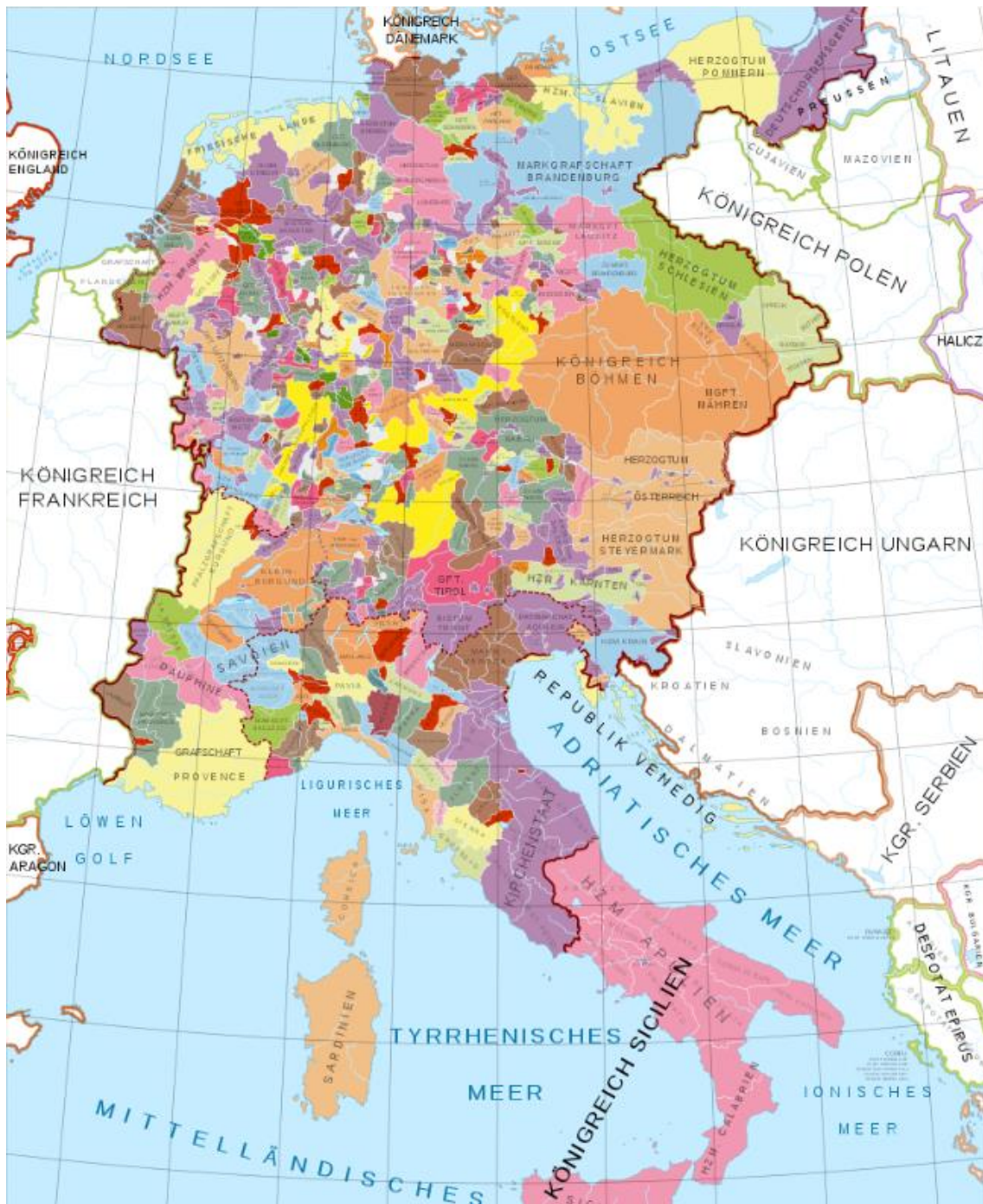
11 Literatura

1. Agencija za raziskovanje RS. 2008–2009. *Terminološki slovar vzgoje in izobraževanja*. Dostopno prek: <http://www.termania.net/iskanje?query=univerza&SearchIn=All> (28. maj 2017).
2. Barnett, Ronald. 2014. The very idea of academic culture: What academy? What culture? *Human Affairs* 24 (1): 7–19.
3. Bohinc, Rado. 2001. *Slovenska korporacija med ameriško in evropsko izkušnjo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
4. *BrainyQuote.com, Xplore Inc.* 2017. A. Bartlett Giamatti. Dostopno prek: <https://www.brainyquote.com/quotes/quotes/a/abartlett471394.html> (4. julij 2017).
5. Democracy Unlimited of Humboldt County. 2017. *The Hidden History of Corporate Rule*. Dostopno prek: <http://www.duhc.org/page/the-hidden-history-of> (4. julij 2017).
6. Dobrič, Teopold. 2006. *Korporacijski škandali v svetu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
7. Droysen, G. in R. Andree. 1886. *Central Europe at the time of the Hohenstaufen*. Dostopno prek: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Droysens-26.jpg> (4. julij 2017).
8. Fink, Iris. 2009. Medkulturne razlike v poslovni komunikaciji. *IBS Newsletter poročevalec*. Dostopno prek: <http://porocevalec.ibs.si/sl/component/content/art>

- icle/38-september/116-medkulturne-razlike-v-poslovni-komunikaciji (28. maj 2017).
9. Glyn, Holton. 2017. *History of Corporations*. Dostopno prek: <https://www.glynholton.com/notes/corporation/> (4. julij 2017).
  10. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. 2016. *Korporacija*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/cgi/eva.exe?name=ssbsj&tch=14&expression=zs%3D28846> (28. maj 2017).
  11. Kanjuo-Mrčela, Aleksandra. 1999. Sodobni trendi na področju upravljanja. *Delavska participacija* (4). Dostopno prek: <http://www.delavska-participacija.com/strokovni-clanki/?Sklop=%25&besede=Mr%C4%8Del&letnik=1999&stevilka=%25&sort=1&nacin=1&Submit=Iskanje&search=1> (28. maj 2017).
  12. KLS Ljubno, d.o.o. 2017. *Poslovna kultura in poslovna politika družbe KLS*. Dostopno prek: <http://www.kls.si/sl/podjetje/poslovna-politika> (28. maj 2017).
  13. Koletnik, Franc. 2013. *Poslovna kultura in strokovno-etična pravila notranjih revizorjev*. Ljubljana: SI Revizija.
  14. Komel, Mirt. 2009. Od Marxove kritike politične ekonomije do Burnhamove teorije o menedžerski revoluciji. *Teorija in praksa* 46 (5): 593–607.
  15. Kramberger, Anton. 2016. *Zapiski iz predavanj predmeta Izobraževanje in upravljanje znanj*. Ljubljana: interno gradivo.
  16. Kramberger, Taja. 2009. *Zgodovinsko – antropološki oris oblikovanja univerzitetnih habitusov*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
  17. Kump, Sonja. 1994. *Akademski kultura*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
  18. --- 2010. Akademski kariere žensk. *Sodobna pedagogika* 61 (3): 46–64.
  19. Mesarič, Potočnik, Tanja in Kramberger Anton. 2016. Razvoj elementov internacionalizacije univerze skozi čas. *Šolsko polje* 27 (3–4): 131–155.
  20. New Internationalist. 2002. *A Short History Of Corporations* 347. Dostopno prek: <https://newint.org/features/2002/07/05/history/> (4. julij 2017).
  21. Online Etymology Dictionary. 2017. *Corporation*. Dostopno prek: <http://www.etymonline.com/index.php?term=corporation> (28. maj 2017).
  22. Rotar, Braco, Drago. 2009. *Univerzitetna avtonomija*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
  23. Suzić, Nenad. 2007. *Poslovna kultura*. Dostopno prek: <https://www.slideshare.net/nenadsuzic/poslovna-kultura-16550618> (28. maj 2017).

24. Tomšič, Barbara. 2016. *Poslovna kultura v podjetij v večinski tuji lasti*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Vergie, Malvin. 2014. Effective language in study guides at a distance learning institution: Bridging the gap between the academic and non-academic cultures. *Stellebosch Papers in Linguistics Plus* (45): 187–214.
26. Zadel, Aleksander. 2012. *Kakovost delovnega okolja v Sloveniji 2009–2012*. Koper: Univerza na Primorskem.
27. Wikipedia. 2017a. *Corpus Juris Civilis*. Dostopno prek: https://en.wikipedia.org/wiki/Corpus_Juris_Civilis#Recovery_in_the_West (4. julij 2017).
28. --- 2017b. *Holy Roman Empire*. Dostopno prek: https://en.wikipedia.org/wiki/Holy_Roman_Empire (4. julij 2017).
29. --- 2017c. *University of Bologna*. Dostopno prek: https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Bologna (4. julij 2017).
30. Xu, Li. 2011. *Origin of the Organization and Governance of a Modern University: The University of Michigan in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*. Michigan: The University of Michigan. Dostopno prek: https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/84472/xuliluo_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (4. julij 2017).

Priloga A: Geopolitične razmere v času nastanka univerz. Zemljevid Svetega rimsko-nemškega cesarstva (ekleziastični teritorij Papeške države in ostali teritoriji 'nemškega imperija') in Kraljevstva dveh Sicilij v času imperialne vladavine dinastije Hohenstaufen, 12. stoletje.

Vir: Droysen in Andre (1886).